

Eril Tahakküm Topyekûn Bir Meseledir

Prof. Dr. Ayşegül YARAMAN

marmara üniversitesi, siyasal bilgiler fakültesi
fransızca kamu yönetimi bölümü
ayaraman@hotmail.com

Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*.
(B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.

“Kadınlar yüzyıllardır, erkek görüntüsünü gerçek boyutlarının iki katında gösterebilen büyüü ve enfes bir güce sahip birer ayna görevini yerine getirmişlerdir.” (Woolf, 1987, s.43)

Çağdaş klasiklerin Türkçe'ye aktarılmasına, yabancı dil bilen sayısındaki ciddi artışa rağmen, sıklıkla rastlanmıyor. Bunun birinci nedeni bir önceki cümlede var zaten: Yabancı dil bilenlerin sayısı çoğaldıkça, onların eserleri dilinden okuyabilme imkânı yükseliyor. Bir diğer sebep ise, çevirmenin evrensel trajedisi bence: Binbir müşkül ile bir anlamda yeniden yazılan eser ilgi görürse, bu durum tümüyle yazarın başarısına; ilgi görmezse, bu durum genellikle çevirmenin başarısızlığına yoruluyor. Hâsılı neredeyse hiçbir zaman hiçbir yerde emeğinin maddi karşılığını alamayan çevirmen ya yok sayılıyor yahut da suçlanıyor. Geleneksel öğrenme teorilerine göre de bu davranıştan, yani çeviriden kaçınılıyor. Mükâfat neredeyse hiç yok; ceza neredeyse işe içkin; en genelinde ise bir yoksayma/kayıtsızlık (*indifference*) biçiminde geribesleme (*feedback*) çeviriyi özendirmiyor. Üçüncü neden ise, kısıtlı ama zımnen yetkin bir çevirmen potansiyeline sahip olan üniversiteye dair. Her aşamada muhtelif dil sınavları mecburiyetine rağmen; hem yabancı dile hem anadile vukfu en iyi gösterecek çeviri, örneğin unvan derecelerinin en ciddi sınavı sayılabilecek doçentlik aşamasında puana tabi tutulmuyor. Oysa bırakın bilim insanının gerçek dil kapasitesini ölçmeyi, bence bilim insanının konusuyla ilgili okuyucu kitlesine verebileceği en büyük hizmetlerdendir çeviri ve aynı hedef kitlenin televizyon ve gazetelerde üniversite hocalarınca malumatlandırılmasından daha kalıcı ve ciddi bir emek ve değerdir.

Öte yandan, tüm formel kazanımlara ve cinsiyetler arası eşitliğin, söylem/tutum bağlamında yaygınlıkla kabul görmesine rağmen; “en tahammül edilemez varoluş koşullarının çoğunlukla kabul edilebilir hatta doğal olarak görülmesi” (Bourdieu, 2014, s.11) haliyle özetlenebilecek “paradoksal itaatın mükemmel bir örneği olan eril tahakküm” (Bourdieu, 2014, s.11) kavramının alan ve teori bağlamında özetlendiği *Eril Tahakküm*

(*La Domination Masculine*) kadın ve giderek toplumsal cinsiyet problematiğinin içkinliğini deşifre etmeye çalışan önemli bir eserdir. Çeviri ve bilimsel kıymetin karşılaştığı noktada duruyor Pierre Bourdieu, Beril Yılmaz ve Bağlam Yayınları.¹ İki önceki cümlede “özetlendiği” sözcüğünü bilinçle seçtim; zira kitabın yazarı P.Bourdieu’nün (1930-2002) *doxa*, alanlar, *habitus*, simgesel şiddet bağlamını ortaya koyup örnekler ve tartışmalarla açıkladığı diğer yayınlarının bu okumayı besleyeceğini ve kimi zaman muğlaklaşıp tenakuza dahi düşen tüm bu eserlerin bütünü içerisinde bu kitabın boyut ve içeriğiyle yarım/kısıtlı kaldığını düşünüyorum. Ancak bu kısıtlılıkla beraber kitabın Kabil toplumunda yapılmış gözlemlerden hareket etmesi, konunun evrenselliğini ve “gelişmiş” toplumlarda dahi aşılmasını cinsiyetçi eşiği kavramayı engellemiyor. Tıpkı Bourdieu’nün dediği gibi, “eril tahakkümü düşünürken, kendileri de tahakküm ürünü olan düşünme biçimlerine başvurma riskini taşıyoruz.” (Bourdieu, 2014, s. 17) Daha Gramsci diliyle söylersek, ataeril sistem muhalifini bile belirleyecek denli hegemoniktir. Bu yüzden yaklaşık yedi yıldır üzerinde çalıştığım “cinsiyetçi ikiyüzlülük” problematiği pratiğinde cinsiyetçi ikiyüzlülüğümüzü bırakın kadın konusunda günlük yaşam pratiğinin ötesinde deneyimi bulunmayan kişilere, bu konuda çalışan meslektaşlarıma dahi aktarmakta zorlanıyorum. Teoride hemfikiriz; ancak çoğumuz ‘aştığımızı’ inanıyoruz. Zira “erkek merkezli görüş kendini yansız gibi dayatır.” (Bourdieu, 2014, s.22)

Bu içkin cinsiyetçiliğin tıptan tarihe, Kabil toplumundan Simone de Beauvoir’a, Virginia Woolf’tan postfeministlere çeşitli örnek, ritüel ve tartışmalarına yer veriliyor *Eril Tahakküm*’de. Psikanalizdeki kastrasyon kompleksinin erkek egemenliğini teşhir edebiliyoruz ama cinsel ilişki pozisyonlarının bir tahakküm ilişkisi olarak pekiştirilmesini doğal buluyoruz. Yahut bu durumu da ‘aşsak’ ve cinsel tatminde klitoris varlığına önem atfetsek dahi, onun aslında küçük bir penis olduğuna dair, erkek üzerinden tanımla erkek egemenliğini yeniden

1 Çevirinin özendirilmesinden dem vururken, bizatihi çeviriye yönelik sınırlı eleştirimi metne dâhil etmek istemiyorum ama ihmal etmemin ayrı bir haksızlık olacağı kanaatindeyim. Öncelikle, belirtildiği üzere Fransızca asıl metnin üzerinde İngilizce çevirisiyle birlikte çalışılması çevirmenin titizliğini hemen gösteriyor. Osmanlıca sözcüklerin bir kısmının çeşitli dönemlerde ‘meşhur’ olup dillere ‘düşmesi’ne hiç benzemeyen mükemmel bir dil hâkimiyeti, zor ve kimi zaman çelişkili anlatımı kolay okunur kılmış. Metnin girişinde bahsettiğim çevirinin sistematik savsaklanması karşısındaki bu ciddiye için kutlarım. Ancak bu titiz çalışmayı titiz okuduğum için birkaç sözcüğün üzerinde durmak isterim. İki konunun anahtarı olan ‘sexe’. Cins olarak çevrilmiş olması bu konularda yaklaşık 35 yıldır çalışan biri olarak beni hep rahatsız etmiştir. ‘Cins’ Türkçe’de ‘tür’ anlamında kullanılır. Bu kitaptaki karşılığı ‘cinsiyet’ olmalıdır. Birçok başka örnekte ‘cins’ olarak kullanılmış olması, kelimelerin egemenlik ilişkileri düşünülerek seçilmemesindedir.

Çeviriyle ilgili diğer temel sorunun ise, ‘kesme=apostrophe’ işaretiyle ilgili. Bir süredir edebiyattan başlayarak yapılan bir hatayı bu vesileyle gündeme getiriyorum. Kuşkusuz dil dönüşür ama zoraki dönüştürmeler bir ‘katkı’ değil; sadece ‘yanlıştır’. *Eril Tahakküm*’de ‘domestique’ karşılığı ‘evcil’ olarak kullanılmıştır. Oysa ilkokuldan itibaren bildiği gibi kelime “evcil” olarak yazılır. Çevirmenin bu konudaki çeşitli kaygılarını anlıyorum ama mevcut dili değiştirmek bu kadar kolay değildir. Söz konusu kaygılar kelimenin ilk geçişinde bir dipnotla belirtilseydi dahi, bu durumun çeviride anlayışla karşılanması mümkün olmayabilirdi. Bu yersiz ‘kesme’ işareti kullanımı maalesef metinde başka kelimeler için de yer almaktadır. İlerideki başka yanlışlara meşruiyet sağlamaması için özellikle üzerinde durdum.

üretmek, biyolojinin de verdiği sözde eşitlikçi destek ile eril tahakkümün bir başka 'tarz-ı siyaset'ini aşamıyoruz.

Öte yandan, "kadınsal itaatin doğal bir tercümesi ise eğilmede, kamburlaşmada, ufalmada ve boyun eğmede" (Bourdieu, 2014, s.46) kendini gösterir. Bunun deşifre edildiği noktada dahi, kadın ya da erkek partner seçimlerini; erkeğin boyunun, yaşının daha büyük, statüsünün daha yüksek olması cinsiyetçiliğiyle gerçekleştirirler. Zaten akrabalık ve evlilik ilişkileri, erkeklerin sembolik sermayelerini kadınların mübadele nesneliği üzerinden yeniden üretmektedir. Yüceltilen namus, şeref, annelik ve giderek sadece kadınların peşinde koştuğu bir nitelik kazanmakta olan evlilik eril tahakkümün ikna biçimleridir.

"Biyolojik üreme ile toplumsal yeniden üretime ilişkin erkekmerkezli temsil, bir (toplumsal) sağduyu nesneliğine yerleşmiş olur. (...) Ve kadınların kendileri de (kendilerini mağdur eden AY) (...) bu düşünme şemalarını uygulamaya koyarlar. (...) sembolik şiddeti yapan inançlardır." (Bourdieu, 2014, s.49)

Bu vesileyle çok sık yapılan kolaycı ve vahim yanılsı açıklamakta yarar buluyorum. Sembolik şiddet, psikolojik/manevi şiddet anlamına gelmez. Buradan çıkarak Bourdieu'nün, fiziksel ya da manevi şiddeti küçümseydiği anlaşılmasın; sembolik şiddet tüm ezen-ezilen ilişkileri için, tahakkümün gizli/içkin bir düğümüdür ve ezilenlerin, kendilerinin ezilmelerini pekiştiren pratik ve düşünceleri gönüllülükle yeniden üretmeleri anlamını taşır; tehlikesi, mağduru açısından bile meşruiyetinde yatar. Dolayısıyla açık tahakküm ilişkilerine karşı çıkmak nispeten daha kolayken ve bu bağlamda önemli yol kat edilmişken; örtük/sinsi sembolik şiddet aracılığıyla tahakküm güçlenerek varlığını sürdürür. Açık baskı itaatle yürür; tahakküm ikna ile tabiiyet oluşturur. İtaat kırılığandır; ikna işbirliğidir.² "Sembolik şiddeti etkili kılan tesir ve koşulların yatkinlikler biçiminde bedenlerin en derinine kalıcı bir şekilde kazınmış olması, bunun salt bilinç ya da istem silahlarıyla alt edilebileceği hayaline kapılmaya (vurgu bana ait AY) iter." (Bourdieu, 2014, s.55)

1996'da sosyal psikoloji alanında cinsiyetçilik hakkında oluşturulmuş değerli bir envanter üzerinden gerçekleştirilen alan çalışmasının sonuçları yayınlandı. (Glick ve Fiske, 1996, s.491-512) Bourdieu'nün *Eril Tahakküm*'ünün ilk baskısından iki yıl önce ortaya konan bu çalışmada sembolik şiddetle benzetilebilecek bir başka kavramsallaştırma söz konusudur. Düşmanca (*hostile*) cinsiyetçiliğin karşısında tanımlanan iyicil (*benevolent*) cinsiyetçilik. Yazarlar, algılayanın nezdinde olumlu çağrışımlar yapsa bile iyicil cinsiyetçiliği, geleneksel stereotipleri ve eril tahakkümü yeniden ürettiği ve zarar verici neticeleri olduğu için iyi bir şey olarak algılamazlar. Ama düşmanca cinsiyetçiliğe açıkça karşı çıkılsa dahi, iyicil cinsiyetçiliğin ne denli kabul gördüğünü kurdukları envantere binaen yaptıkları alan çalışmasıyla sergilerler. Bourdieu'nün *habitus* başta olmak üzere birçok kavramının ve yaklaşımının tutuk psikanalitik analizlere/örneklere rağmen

2 Bkz. 3. dipnot.

psikolojinin sınırlarında dolaşmaktan öteye geçemediğini³ görüp hayıflanmışımdır. Bu durumun, psikolojiyi, hiç kabul edemediğim bir biçimde sosyolojiye ve her ikisini de felsefeye yahut antropolojiye çeken Fransız düşünce haritasıyla ilişkili olduğunu düşünüyorum. ABD geleneği ise, pragmatik ve politik bir yaklaşımla psikoloji ile sosyolojiyi neredeyse birleştirip davranış bilimine/pratiğe indiriyor. Bu kanaatten çıkarak sembolik şiddet ile iyicil cinsiyetçiliğin birbirini tamamlayan kavramlar olarak okunmasını da şiddetle öneririm.

Ayrıca, *Eril Tahakküm*'ün, Erkek Çalışmaları'nın bence temel problematiklerinden bazılarını oluşturduğunu düşündüğüm saptamalara da yer vermesini eşyanın tabiatına uygun buluyorum: "Eril imtiyaz da ayrıca bir tuzaktır. (...) erkeklik, diğer erkeklerin önünde ve onlar için, kadınlığa karşıt olarak ve her şeyden önce kişinin kendi içindeki bir tür dişil korkusu içinde inşa edilmiştir." (Bourdieu, 2014, s.69-71)

Tüm eril tahakküm tespitlerindeki başarıya rağmen Bourdieu, söz konusu tahakkümle ciddi bir mücadele önermiyor; postfeminist/postmodern filozofların kategorilerin aşılması çabasını da çözüm olarak görmüyor.

"Gay ve Lezbiyen Hareketi Üzerine Bazı Sorular" ekinde ise, hareketin içindeki eril tahakkümden dem vuruluyor kısıtlı bir biçimde.

Belki de tüm aradığım çözüm önerileri Bourdieu'nün şu cümlesindedir: "Sıklıkla, sosyolojinin bir dövüş sporu olduğunu söylerim, kendini koruma aracıdır. Kendini korumak için kullanılır aslında, ve kötü vuruş için kullanılmasına hakkımız yoktur." (Carles, 2001)

Kaynakça

- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Carles, P. (2001). *La sociologie est un sport de combat* [Belgesel film].
- Glick, P. ve Fiske, S. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile & Benevolent Sexism. *Journal of Personality & Social Psychology*. 70(3), 491-512.
- Woolf, V. (1987). *Kendine Ait Bir Oda*. (S. Öncü, Çev.). İstanbul: Afa Yayınları.

3 Bourdieu'nün temel psikolojinin sınırlarını aşmamış olması, itaat ve iknanın farklılığını görmezden gelmesine yol açmaktadır. Sistem hegemonik olduğu vakit mağdurlar zorla egemene uymazlar; yani itaat etmezler. Zira artık zihinlerin yumuşak kontrolü, yani ikna söz konusudur. İtaat egemenliğin sarsılmasıyla kırılır; oysa ikna benimsemeyi doğurur ve sistem artık durumu benimseyen kişidir ve bu yüzden hegemoniktir. Gramsci, Althusser ve temel psikoloji, sosyal psikoloji bilgilerinin hemhal olmasının temel okumasıdır bu.